

ქეთევან ნადირაძე

ასოცირებული პროფესორი, თსუ

**„სიყვარულის გარეშე არ გაკეთდება დიდი საქმე“
ივანე ჯავახიშვილი, უნივერსიტეტი და საქართველოს ისტორია**

„...სიყვარულის გარეშე არ გაკეთდება დიდი საქმე.
გულცივი, გულგრილი ადამიანი ვერ გააკეთებს
ვერასოდეს დიდ საქმეს; უნდა უყვარდეს ყოველ
მათგანს თავისი ხალხი, უნდა უყვარდეს მეცნიერება,
უნდა გრძნობდეს პასუხისმგებლობას, რომ
შეალიოს თავის ძალა მეცნიერებას და ხალხს.“

ივანე ჯავახიშვილი, 1938 წელი

ივანე ჯავახიშვილი ნარკვევში „მამულიშვილობა და მეცნიერება“, რომელიც 1904 წელს დაისტამბა, წერს: „ისტორიკოსი მოვალეა მხოლოდ მეცნიერულად შეისწავლოს და გამოიკვლიოს ამა თუ იმ ერის წარსული, გამოირკვიოს რა და რა პირობებსა და მიზეზებზე იყო დამოკიდებული სახელმწიფო. მისი საზოგადოებრივი და ზნეობრივ-გონებრივი განვითარება თუ წარმატების მიმდინარეობა. ის მეცნიერი, რომელიც მეცნიერების წინაშე თავის მოვალეობას პირნათლად ასრულებს, უეჭველია, იმავე დროს ქართულ საზოგადოებასაც სარგებლობას მოუტანს, იმიტომ, რომ ყოველი განათლებული ეროვნებისათვის, რომელსაც თვითშემეცნება მოეპოვება, აუცილებლად საჭიროა იცოდეს, რასაკვირველია, უტყუარი, ჭეშმარიტი ისტორია და არა გაზვიადებული, ყალბი.

მაგრამ საქართველოს ისტორიის პირუთვნელი, მეცნიერული ცოდნა მარტო ქართველებისათვის კი არ არის საჭირო, სხვა ერთა წარმომადგენლე-

ბისთვისაც: რა ჩამომავლობისაც უნდა გახლდეთ მეცნიერი, გერმანელი იქნება იგი, თუ ფრანგი, რუსი, თუ ქართველი, ყველანი ერთნაირად, თუ ისინი მართლა მეცნიერებას ემსახურებიან, დაინტერესებულნი არიან, რომ საქართველოს წარსული საფუძვლიანად და პირუთვნელად იყოს შესწავლილი, იმიტომ, რომ თითოეული ხალხის ისტორიის შესწავლაზე დამოკიდებული ბევრის მხრივ ის მეცნიერება, რომელსაც ისტორიის ფილოსოფიას ეძახიან და რომელიც შეადგენს ჩვენი მეცნიერების უზენაეს მიზანს...

..ქართველმა ისტორიკოსებმა სრულიად პირუთვნელად უნდა წარუდგინოს თავის სამშობლოს წარსული, თანამემამულეებსაც და უცხოელებსაც, რადგან მას არ უნდა დაავიწყდეს, რა დიდი ღვაწლიც უნდა მიუძღოდეს ეროვნებას წარსულში, თუ იგი აწმყოში არას წარმოადგენს, ბრწყინვალე წარსული ვერას უშველის... ამკარაა, დიდებულ წარსულს საერთაშორისო პოლიტიკასა და ცხოვრებაში დიდი გასავალი არ უნდა ჰქონდეს, აწმყო მხოლოდ მხედველობაში მიღებული, აწმყო კულტურული...

...მეცნიერი ისტორიკოსები მოვალენი არიან უპირველესად კრიტიკულად განიხილონ ყველა ის ცნობა, რომელზედაც დამყარებულია ჩვეულებრივი წარმოდგენა წარსულ ცხოვრებაზე. ცხადია, ვიდრე ამგვარი პირველ დაწყებითი მასალათა განხილვა გათავებული არ იქნება, მანამდის შეუძლებელია საქართველოს სამეცნიერო ისტორია დაიწეროს... რაც უფრო მეტი დრო გაივლის, უფრო უკეთესად შემუშავებული და განხილული იქნება ქართულიწერლობა და სამოქალაქო ისტორია...

მარტო ისტორიაში კი არა, მეცნიერების ყველა დარგში საჭიროა კრიტიკულმა მიმართულებამ ჩვენში იჩინოს თავი...“.

ვფიქრობთ, ჩვენ მიერ მოყვანილი ამონარიდიდან კარგად ჩანს მეცნიერის კრედო, ის ფასეულობები, რომელზედაც დგას მისი სამეცნიერო მემკვიდრეობა და ის ქართველოლოგიური სკოლა, რომლის ჩამოყალიბებისათვის ივანე ჯავახიშვილმა უზარმაზარი შრომა გასწია. მისი მეცნიერული მოღვაწეობა, მაღალი მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობა არის წარმატებული ბრძოლა სიახლის დასამკვიდრებლად, როგორც მეცნიერებაში, ასევე, იმდროინდელ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. უდავოა, რომ ივანე ჯავახიშვილის სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსვლით იწყება სრულიად ახალი ეპოქა ერის ცხოვრებაში, რისი გამოხატულებაცაა ქართული უნივერსიტეტის დაარსება და ქართველოლოგიური მეცნიერების სისტემური ჩამოყალიბება.

1918 წლის 26 იანვარს (ახალი სტილით 8 თებერვალს), დავით აღმა-

ქეთევან ნადირაძე. „სიყვარულის გარეშე არ გაკეთდება დიდი საქმე“ ივანე ჯავახიშვილი, უნივერსიტეტი და საქართველოს ისტორია

შენებლის ხსენების დღეს, გელათის აკადემიის დაარსებიდან 800 წლის შემდეგ, თბილისში, წყნეთის ქუჩის 40 ნომერში მდებარე გიმნაზიის შენობაში გაიხსნა პირველი ქართული უმაღლესი სასწავლებელი – ქართული უნივერსიტეტი.

ივანე ჯავახიშვილი

გიმნაზიის ეკლესიაში საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა კირიონ II-მ (III) პარაკლისი გადაიხადა და შემდეგი სიტყვებით მიმართა პროფესუ-

რას: „ახლა თქვენს ხელშია, ბატონო პროფესორნო, ბედ-იღბალი ამ მაღალი სამეცნიერო ტაძრისა. ჩვენი გული ივსება სიხარულით, რომ სიბრძნეს, რომელიც დაუსრულებელია, ვნერგავთ ამიერიდან ჩვენს ხალხში. ამ დღესაც მოვესწარიით, რომ ქართულ უნივერსიტეტს ვხსნიით... ლტოლვილებამ სინათლისადმი, ცოდნის წყურვილმა და ჭეშმარიტების სიყვარულმა შეჰკრიბა დღეს აქ აუარებელი ხალხი. კაცი სინათლისათვის არის შექმნილი და თვით ბუნებისაგან ჩანერგილია მასში ღვთიური ნიჭი – ძიება ჭეშმარიტებისა, რომელიც ქმნის კაცს თავისუფლად. გილოცავთ, ჩვენი პირველი უნივერსიტეტის ხელმძღვანელო, და ვისურვებ ჩვენი საზოგადო საქმის წარმატებას საკეთილდღეოდ ჩვენი ერისა. განათლებით ირჩევა კაცი კაცისაგან. იგი ფასდაუდებელი საუნჯეა, რომლის შეძენას ბევრი დრო, მოთმინება და ცდა უნდა...“

აუარებელი ხალხი დაესწრო უნივერსიტეტის გახსნას. მრავლად იყვნენ სტუმრებიც. რუსულ, სომხურ, აზერბაიჯანულ, ებრაულ, პოლონურ საზოგადოებათა წარმომადგენლები. საქართველოს მრავალ ქალაქსა თუ დაბაში ეს დღე ზემით აღინიშნა. ქუთაისის გაზეთი წერდა: „ქუთაისმა იუქმა ქართული მეცნიერების ტაძრის გახსნის დღე 26 იანვარი. ამ დღეს ქუთაისში არსებულ სკოლებში სწავლა ყველგან შეწყდა. სასწავლებლებში გადაიხადეს პარაკლისი. იყო მუსიკა, წარმოითქვა სიტყვები.“

საზეიმო ცერემონიალი დაიწყო უნივერსიტეტის დამხმარე საზოგადოების თავმჯდომარის, აკაკი ჩხენკელის, გამოსვლით. შემდეგ სიტყვა თქვა უნივერსიტეტის რექტორმა, პეტრე მელიქიშვილმა. მან მკვეთრად განსაზღვრა ქართული უნივერსიტეტის მიზანი, რათა გაექარწყლებინა მთარული ხმები იმის შესახებ, თითქოს თბილისის უნივერსიტეტს მიზნად ჰქონდა, გადაქცეულიყო კავკასიის უნივერსიტეტად. „ჩვენ გვინდა იმ ენაზე, რომელზედაც პირველად მოვისმინეთ დედის ალერსი და პირველად თვით ავმეტყველდით, მოვისმინეთ მეცნიერული ჭეშმარიტებანი და ის ჰუმანიტარული პრინციპები, რომლებიც საფუძვლად უძევს თანამედროვე კულტურას“, – ხაზგასმით აღნიშნა მან და საგანგებოდ გაიხსენა ევროპაში ყოფნის დროს შეხვედრა ცნობილ ლინგვისტ პროფესორ შუხართან, რომელსაც, მისი თქმით, უკითხავს: ქართველი რატომ მაინცდამაინც ქიმიას სწავლობ და არ იკვლევ უმდიდრესი ქართული ენის ბუნებას. ეს ფაქტი – დასძინა მეცნიერმა – ნათლად ადასტურებს, რომ ჰუმანიტარული მეცნიერებანი უნდა დაედოს საფუძვლად ჩვენი მუშაობის დაწყებას. სწავლული მდივნის, იოსებ ყიფშიძის, მოხსენება მიედგინა ქართული უნივერსიტეტის დაარსების ისტორიას.

გამომსვლელთა შორის იყო ელისაბედ ორბელიანი, რომელსაც დაეკისრა უნივერსიტეტში ფრანგული ენის სწავლება. მან საზოგადოებას შემდეგი სიტყვებით მიმართა: „ბატონებო! დიდი ძლეღვარებით აღსავსე გამოვდივარ თქვენ წინაშე, რადგანაც გაცნობიერებული მაქვს ამ წუთის სიღიადე და განსაკუთრებით ვაფასებ იმ პატივს, რომელიც წილად მხვდა მე. ვხსნით ჩვენ საკუთარ ქართულ უნივერსიტეტს და ამით კვლავ ვნასკვავთ ჩვენი ძველი კულტურის შეწყვეტილ ძაფს.

აღმოსავლეთის მხეზე გაბრწყინებული კულტურა უფრო მშვენიერდება დასავლეთის აზროვნებასთან დაახლოებით. ევროპა გვიცნობდა ჩვენ, მას ვუყვარვართ...

ბედნიერად ვთვლი ჩემ თავს, რომ მოვალეობად მარგუნეს, თქვენ ფრანგული შეგასწავლოთ, რათა ენის საშუალებით გაეცნოთ, იგემოთ მისი გენიოსების ნაწერები“.

ელისაბედ ორბელიანი

დასასრულს, ბატონ ივანეს უნდა წაკითხა ლექცია თემაზე „ადამიანის პიროვნება და მისი მნიშვნელობა ძველ ქართულ საისტორიო-საფილოსოფო მწერლობასა და ცხოვრებაში“, მაგრამ ხალხის სიმრავლის, მისასალმებელი სიტყვების გახანგრძლივებისა და დარბაზის მოუწყობლობის გამო ლექციის წაკითხვა ვერ მოხერხდა. ქართულ უნივერსიტეტში პირველი საჯარო ლექ-

ცია მან მოგვიანებით, 30 იანვარს წაიკითხა.

იმდროინდელი გაზეთი მეორე დღეს ძუნწად იუწყებოდა: „კმაყოფილმა საზოგადოებამ ხანგრძლივი ტაშისცემითა და ოვაციებით დააჯილდოვა ივანე ჯავახიშვილი, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ქართულ უნივერსიტეტს“.

ამ დროს „ქართული მეცნიერების ტრიუმფატორს 42 წელი არ შესრულებოდა“.

ეს იყო შეუპოვრობისა და დიდი გარჯის ბრწყინვალე შედეგი. მანამდე მიზნის მისაღწევად ივანე ჯავახიშვილმა რთული, წინააღმდეგობებით სავსე და ხანგრძლივი გზა განვლო.

უპირველესი წინააღმდეგობა შეხვდა ეროვნული უნივერსიტეტის დაარსების თავად იდეას, როგორც საქართველოს შიგნით, ასევე, მის ფარგლებს გარეთ. ამ იდეის ყველაზე საშიში მტერი, სამწუხაროდ, ქართველი ინტელიგენციის საგრძნობი ნაწილის ურწმუნობა აღმოჩნდა. ისინი თვლიდნენ, რომ ეროვნული უნივერსიტეტი ვერ შეძლებდა მეცნიერების „ამეტყველებას“ ქართულ ენაზე, ვერ გაუძლებდა მსოფლიოს უნივერსიტეტების კონკურენციას და პროვინციული უნივერსიტეტის გახსნას სჯობდა საერთოდ უარი ეთქვათ ამ იდეაზე. ქართული ინტელიგენციის ეს ნიჰილიზმი ობიექტურად იმ ძალას უკავშირდებოდა, რომელმაც დაინახა რა ეროვნული უნივერსიტეტის „საშიშროება“, ჯერ ვარშავის, შემდეგ კი ტარტუს უნივერსიტეტის გადმოტანას აპირებდა თბილისში ან ტექნიკური უმაღლესი სასწავლებლის დაარსებას. ნაწილს კი მეცნიერების განვითარების საუკეთესო საშუალებად მეცნიერებათა აკადემიის დაარსება მიაჩნდა. ვფიქრობთ, სწორედ ამ ვნებათაღელვის მისანავლებლად წარადგინა საკუთარი გარჯის შედეგად დაარსებული უნივერსიტეტის პირველ რექტორად ივანე ჯავახიშვილმა პეტრე მელიქიშვილი. მას სჭირდებოდა კოსმოპოლიტური მეცნიერების თვალსაჩინო წარმომადგენელი, პატრიოტი ქართველი, რომელიც ეროვნული უნივერსიტეტისადმი მიმართულ ეჭვებს გაფანტავდა. სწორედ ასეთად მიიჩნია ბატონმა ივანემ დამსახურებული პროფესორი პეტრე მელიქიშვილი. ბატონმა პეტრემ ეს გზავნილი ზუსტად გაიგო, რისი დადასტურებაცაა მისი სიტყვიდან ის ამონარიდი, რომელიც ზემოთ მოვიყვანეთ.

ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნულის შესახებ წერდა: „არც ერთ ეროვნებას და ქვეყანას არ შეუძლია შეუჩერებელი კულტურული ზრდა, თუ რომ მას შესაფერისად განვითარებული და მუდამ წარმატებაში მყოფი მეცნიერება არ აბადია. ერის ყოველი წარმატება, თვით ნივთიერი კულტურის სფეროშიც კი,

ქეთევან ნადირაძე. „სიყვარულის გარეშე არ გაკეთდება დიდი საქმე“ ივანე ჯავახიშვილი, უნივერსიტეტი და საქართველოს ისტორია

თეორიული მეცნიერების წარმატებასა და აღორძინებაზე დამოკიდებული. რაც უნდა კარგად შეისწავლოს პრაქტიკულად გამოსაყენებელი ტექნიკის თვით უკანასკნელი აღმოჩენა და საშუალებანი, თუ რომ თეორიული მეცნიერება მას საფუძვლიანად მუდამ ნიადაგს არ უმაგრებს, ამგვარს ცოდნას... მცირედი ღირებულება აქვს და თანდათან უნდა უეჭველად ჩამოქვეითდეს“. ხოლო ჰქონდა რა მხედველობაში საიმპერატორო სამეცნიერო აკადემია, მეცნიერი აღნიშნავდა: „სამეცნიერო აკადემია მარტო თვით აკადემიკოსებისათვის არსებობს, საზოგადოებასთან მას მცირედი დამოკიდებულება აქვს, მოზარდ თაობასთან ხომ არავითარი კავშირი არ აქვს და ამის გამო მისი მოქმედების გავლენის სფეროც შედარებით ვიწროდ არის შემოზღუდული“.

გასაგებია, რომ ივანე ჯავახიშვილს მეცნიერებათა აკადემიისა და ტექნიკური ინსტიტუტის მნიშვნელობა კარგად ესმოდა, მაგრამ იგი უპირველესად სასწავლო-სამეცნიერო დაწესებულების განხრის აუცილებლობას ხედავდა. რასაც ბუნებრივად როგორც აკადემიის, ასევე, სპეციალიზირებული ინსტიტუტების ჩამოყალიბება უნდა მოჰყოლოდა, რაც შემდგომში მართლაც განხორციელდა.

უნივერსიტეტის შექმნას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭებოდა საშუალო სკოლების გაეროვნულებისათვის, რადგან მას უნდა აღეზარდა პედაგოგთა ეროვნული კადრები.

უნივერსიტეტის მეშვეობით საუკეთესოდ შეიძლებოდა საზღვარგარეთ გაფანტულ ქართველ მეცნიერთა თავმოყრა, რაც აუცილებელ პირობას წარმოადგენდა სამეცნიერო სკოლების ჩამოყალიბების საქმეში.

ბატონი ივანე დაბეჯითებით განმარტავდა: „სულ სხვაა უნივერსიტეტი: იქ მეცნიერება მთელი თავისი მრავალმხრივობითა და მრავალფერადოვნებით სუფევს..., სამეცნიერო გამოცდებისა და ხარისხების წყალობით იქ ერთად მოღვაწეობენ სიცოცხლით, ნიჭითა და გამბედაობით სავსე ახალგაზრდა მეცნიერნიც და სიბრძნის ბრძმედად გაკაჟებული განთქმულნი მეცნიერნიც. უნივერსიტეტი ამასთანავე უმაღლესი სამეცნიერო დაწესებულებაც არის და ამავე დროს უმაღლესი მეცნიერების სასწავლებელიც, სადაც მოზარდი ახალგაზრდობა და ჭაბუკნი, მომავალი თაობა მეცნიერ-მკვლევართა მოძღვრებითა და ხელმძღვანელობით უმაღლეს მეცნიერებას ითვისებს, სამეცნიერო მუშაობას ეჩვევა და თანდათან მის თანამოაზრედ ხდება... სწორედ ასეთი დაწესებულებაა ჩვენი ქართველებისათვის საჭირო“.

ივანე ჯავახიშვილს ქართულ ენაზე მეცნიერების „ამეტყველების“

პრობლემაც ჰქონდა გააზრებული. ამაზე ფიქრი და ზრუნვა მან ჯერ კიდევ პეტერბურგის უნივერსიტეტის პრიატ-დოცენტობის დროს დაიწყო. 1908 წლისთვის უნივერსიტეტში ჩამოაყალიბა ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრე. წრის ძირითადი დანიშნულება იყო მოხსენების წაკითხვა. მოხსენება ქართულ ენაზე იკითხებოდა, რაც თავისთავად გულისხმობდა სამეცნიერო ენის გავარჯიშებას ქართულად. თვითონაც ახერხებდა ლექციის ქართულად წაკითხვას თუ აუდიტორია მხოლოდ ქართველებისგან შედგებოდა.

წამოწყება მხოლოდ ჰუმანიტარულ დარგებში მეცნიერული ტერმინოლოგიის დახვეწას არ გულისხმობდა. 1915 წლიდან წრის წევრებმა დაიწყეს მასალის შეგროვება ქართული ენის ტექნიკური ლექსიკონისათვის. ქართული ხელნაწერებიდან და ძველი ნაბეჭდი წიგნებიდან იწერდნენ მეცნიერულ ტერმინებს და გამოთქმებს ფიზიკაში, მათემატიკაში, ბოტანიკაში, მედიცინაში, ლოგიკასა და სხვა დარგებში. მეცნიერს აგრეთვე შემუშავებული ჰქონდა პროგრამა სტუდენტების სამშობლოში ზაფხულის არადადგების პერიოდში ყოფნის დროს საქმიანობისა ეთნოგრაფიული, ისტორიული, ეკონომიური და სხვა ხასიათის ცნობების შესაკრებად. მაგ., 1910 წელს სამეცნიერო წრემ შეიმუშავა გეგმა-კითხვარი, რომელიც საქართველოს სოფლების კომპლექსურ შესწავლას გულისხმობდა. აგრეთვე, სტუდენტთა წრის მიერ დაწერილი სამეცნიერო გამოკვლევებისაგან შედგა კრებული, რომელიც 1915 წელს გამოიცა, რაც მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენდა იმდროინდელ ქართულ სამეცნიერო ცხოვრებაში.

ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრის პოპულარობა სწრაფად გავრცელდა რუსეთის დედაქალაქში, რასაც შედეგად მოჰყვა გააქტიურებული ინტერესი აღმოსავლური ენების ფაკულტეტისადმი. როგორც მოგვიანებით ნიკო მარი აღნიშნავდა, „ქართველი სტუდენტები გამრავლდნენ სომხურ-ქართულ განყოფილებაზე და შექმნეს ძირითადი კონტინგენტი... ფაკულტეტზე არსებულმა ქართველ სტუდენტთა წრემ ჩემი მოწაფე-ქართველების ხელმძღვანელობით და ენერგიული მონაწილეობით განავითარა ინტენსიური საქმიანობა მშობლიური კულტურის შესასწავლად, რამაც თავის გამოვლინება ჰპოვა სტუდენტ ქართველების მოზღვავებით სხვადასხვა ფაკულტეტებიდან და თვით ქართველი სტუდენტი ქალები უმაღლეს ქალთა კურსებიდან, კავკასიისმცოდნეობის, უბრატესად ქართველმცოდნეობის ლექციებზე“. ვფიქრობთ, ამ ამონარიდიდან ნათლად ჩანს, თუ რატომ უწევდა შემდგომში, ნიკო მარი დიდ წინააღმდეგობას ქართული უნივერსიტეტის გახსნას თბილისში. იგი კარგავდა

როგორც აღზრდილებს, ასევე, აღსაზრდელებს, რასაც შესაძლებელია, მომავალში პეტერბურგის ქართველოლოგიური სკოლის დაკნინება გამოეწვივა.

როგორც ვნახეთ, პეტერბურგის უნივერსიტეტის ქართველ სტუდენტთა წრე მთელი ქალაქის სტუდენტთა წრედ იქცა. მხოლოდ ერთი ქალაქის მასშტაბი ივანე ჯავახიშვილს არ აკმაყოფილებდა. მისთვის საშურ საქმეს წარმოადგენდა, დაედგინა, თუ რამდენი ქართველი სწავლობდა რუსეთისა და ევროპის უმაღლეს სკოლებში, როგორი იყო მათი ლტოლვა მეცნიერების სხვადასხვა დარგებისადმი. 1912-13 წლებში წრემ რუსეთისა და ევროპის ქვეყნებში დააგზავნა ანკეტები, საიდანაც დადგინდა ვითარება ქართველ სტუდენტთა რაოდენობის, ინტერესების, მისწრაფებების, ჯანმრთელობისა და ცხოვრების პირობების შესახებ.

ანკეტების მონაცემების საფუძველზე აკ. შანიძე წერდა: „ბევრი რამ საყურადღებო გამოირკვა. წინათ, მაგალითად, განმტკიცებული იყო აზრი, თითქოს ქართველობა უმთავრესად იურიდიულ ფაკულტეტს ეტანებოდა. თითქოს დიდი ნაწილი სტუდენტობისა ფუქსავატ ცხოვრებას ატარებდა და სხვ. ანკეტამ ცხადყო, რომ ქართველ სტუდენტობაში დიდი ინტერესია მეცნიერებისადმი, რომ ეს ინტერესი მრავალფეროვანია; არ იყო თითქმის არც ერთი დარგი მეცნიერებისა, ხელოვნებისა და ტექნიკისა, რომ მას არ დასწაფებოდა ქართველი სტუდენტი. ამიტომ ნათელი გახდა, რომ ქართული უმაღლესი სასწავლებლის საქმე ამ მხრივ სავსებით უზრუნველყოფილი იყო“.

ცხადია, რომ მთელი ეს საქმიანობა წარმოადგენდა სამზადისს ქართული უნივერსიტეტის გახსნისათვის. ივანე ჯავახიშვილს ამ საქმეში მხარდამჭერებიც ბევრი ჰყავდა.

ქართველი ინტელიგენციის მებრძოლი ნაწილის სულისკვეთებას გამოხატავდა კონსტანტინე გამსახურდია. იგი პრესაში ამ საკითხის შესახებ ხშირად ბეჭდავდა წერილებს. მწერალი წერდა: „თაობათა მთელი რიგის მუყაითი შრომა საჭირო ჩვენ წინაპართაგან ნაანდერძევ კულტურულ საუნჯის მეცნიერულად შესასწავლად“, და რომ ამისათვის სრულიად არასაკმარისია რომელიმე სხვა ქვეყნის უნივერსიტეტში ქართველოლოგიის კათედრების შექმნა. საჭიროა ეროვნული უმაღლესი სასწავლებელი, ამიტომ დროა „რუსეთის სხვადასხვა უნივერსიტეტებში გაბნეულმა ქართველმა პროფესორებმა ეხლავე იზრუნონ ამაზე“. „საჭიროა მამულის მომავლისათვის მზრუნველმა ხელმა დააჩქაროს გაწამებული ერის დიდი ხნით ნაზრახი გულისნადების სისრულეში მოყვანა“. კ. გამსახურდიას მიერ „მთაგონებით დაწერილი ეს წერილები

ყველაზე დროულ, საჭირო, გაბედულ და სასარგებლო საქმეს წარმოადგენდა. მეტად დიდი იყო მათი ზემოქმედების ძალა“.

ქართულ პრესაში უნივერსიტეტის მხარდასაჭერად მრავალი წერილის ბეჭვდა დაიწყო, რაც ხალხში საუნივერსიტეტო იდეისადმი თანადგომას აღვიბებდა. ივანე ჯავახიშვილმა წინასწარ შემუშავებული გეგმის მიხედვით მთელი აქცენტი გადაიტანა ეროვნული უნივერსიტეტის იდეის ხალხში პოპულარიზაციაზე. ამას ხელმძღვანელობდა „უნივერსიტეტის დამხმარე საზოგადოება“. 1917 წლის 3 ოქტომბერს თბილისში შედგა ამ საზოგადოების პირველი კრება; კრების მსვლელობიდან კარგად ჩანს:

როდესაც არსებობს ნება და ხალხის თანადგომა, ნებისმიერ გარემოში, ნებისმიერი წინააღმდეგობის გადალახვა შეიძლება მიზნის მისაღწევად. თუმცა ერთი კია, აუცილებელია ხალხის ნდობის მოპოვება, რაც ივანე ჯავახიშვილმა და მისმა თანამოაზრებებმა თავიანთი დიდი თავდადების შედეგად ნამდვილად შეძლეს.

უნივერსიტეტის დამფუძნებელი საზოგადოების მისამართით დაიწყო დენა ფულადმა თანხებმა შემოწირულობათა სახით. გამოძეზავნილ თანხას თითქმის ყოველთვის ახლდა სიყვარულითა და რწმენით სავსე წერილები. ამანათებს აგზავნიდნენ როგორც კერძო პირები, ასევე, კორპორაციები და საზოგადოებები. უნივერსიტეტის მიმართ განსაკუთრებული თანადგომა გამოამულავნეს საზღვარგარეთ მცხოვრებმა ქართველებმა. ასევე, ქართველი ხალხის ყველა მოკეთემ. უბრალო ხალხმაც მიიღო მონაწილეობა ამ დიდ საქმეში. საქართველოს სახელმწიფო არქივში, საუნივერსიტეტო ფონდში ინახება სიები, სადაც გლეხები, რომლებიც საკუთარი გვარის გასწვრივ ჯვარს სვამენ, უნივერსიტეტს სწირავენ შეძლებისდაგვარად: ერთ, ორ, სამ კაპიკს. აქედანაც კარგად ჩანს, რომ უნივერსიტეტის დაარსება ქართველი ხალხისათვის ეროვნული ღირსების საქმედ იქცა.

1917 წლის 9 ოქტომბერს უნივერსიტეტის დამხმარე საზოგადოების გამგეობამ და საფინანსო კომისიამ თავის პირველ გაერთიანებულ კრებაზე დაადგინა: მიენდოთ ნოვოროსიის უნივერსიტეტის პროფესორის – პეტრე მელიქიშვილისათვის, პეტერბურგის უნივერსიტეტის დოცენტის – ივანე ჯავახიშვილისა და მოსკოვის უნივერსიტეტის დოცენტის ანდრია რაზმაძისათვის პროფესორების მოწვევა და პროფესორთა კოლეგიის შედგენა. აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ უნივერსიტეტს გახსნის დროისათვის შვიდი პროფესორი: პეტრე მელიქიშვილი, ივანე ჯავახიშვილი, ანდრია ბენაშვილი, კორნელი კე-

კელიძე, დიმიტრი უზნაძე, ფილიპე გოგინაიშვილი; ხუთი პროფესორის მოადგილე: ანდრია რაზმაძე, სიმონ ავალიანი, შალვა ნუცუბიძე, გიორგი ახვლედიანი, აკაკი შანიძე; ოთხი უცხო ენების ლექტორი: ელისაბედ ორბელიანი, არტურ ლაისტი, ილია ყიფშიძე, ვანდა დამბაშიძე ჰყავდა. ახლადგახსნილი უნივერსიტეტისათვის განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი იყო ხელოვნების ცნობილი ისტორიკოსის, აკადემიკოს ნიკოლოზ კონდაკოვის საპატიო წევრად არჩევა. პროფესორთა საბჭომ პირველად დაცვის გარეშე ექვთიმე თაყაიშვილს არქეოლოგიის დოქტორის ხარისხი მიანიჭა. ხოლო სასწავლო წლის მეორე სემესტრიდან სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტს შეემატა ხელოვნების ისტორიისა და თეორიის კათედრის დამაარსებელი გიორგი ჩუბინაშვილი.

1917 წლის 26 ნოემბრის სხდომაზე გადაწყდა, დაარსებულიყო სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტი სამი განყოფილებით: ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა (ფილოსოფია, ისტორია, ლიტერატურა, ენათმეცნიერება, სოციალური მეცნიერებანი, პედაგოგიკა), სამათემატიკო და საბუნებისმეტყველო. ამ ფაკულტეტის დეკანად არჩეულ იქნა ივანე ჯავახიშვილი.

როგორც ვხედავთ, უნივერსიტეტის პირველი ფაკულტეტი მრავალი დარგის გამაერთიანებელი იყო. ასეთ ფაკულტეტს გერმანიაში ფილოსოფიური ფაკულტეტი ეწოდებოდა. ივანე ჯავახიშვილმა სახელწოდებად სიბრძნისმეტყველება აირჩია. იგი ამის შესახებ განმარტებას იძლეოდა: „ფილოსოფიას ქართულში ვიწრო, საკუთრებითი მნიშვნელობა ჰქონდა და ეხლაცა აქვს. ამიტომ ჩვენი მიზნისთვის არ გამოდგება. სამაგიეროდ სიბრძნე ამისათვის შესაფერისია: მას ძველადაც მუდამ ფართო მნიშვნელობა ჰქონდა, ახლაც ამგვართვე ფართოდ იგულისხმება. შოთას უკვდავი ქმნილებაც ცხადყოფს, რომ „სიბრძნე“ მაშინ იმგვარადვე ფართო მნიშვნელობით იხმარებოდა, როგორც დასავლეთ ევროპაში, კერძოდ გერმანიაში ძველად ფილოსოფია ესმოდათ. „შაირობა პირველადვე სიბრძნისაა ერთი დარგი“ – ნათქვამია ვეფხისტყაოსანში. მამასადაძე, პოეზიაცა და ხელოვნებაც „სიბრძნედ“ ითვლებოდა. ეს ტერმინი ფართო ცნების შემცველი ყოფილა და მას სხვადასხვა დარგი ჰქონია. აი ამის გამო ვგონებ, გერმანული „ფილოსოფიური ფაკულტეტის“ გადმოსაცემად ქართულად „სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტი“ უნდა ვიხმაროთ“.

ასევე, გადაწყდა, რომ უნივერსიტეტში საგნების დანაწილება დარგების მიხედვით მოხდებოდა (ფილოსოფიური, პედაგოგიური, საენათმეცნიერო, საისტორიო, სალიტერატურო და სხვ.) და არა ენების მიხედვით, როგორც ეს

რუსეთის უნივერსიტეტებში არსებობდა (სლავურ-რუსული, კლასიკური, რომანულ-გერმანული, კავკასიური და ა. შ.), ხოლო საყოველთაო სავალდებულო საგნებად გამოცხადდა: ლოგიკა, ფსიქოლოგია, ფილოსოფიის შესავალი, საქართველოს ისტორიის ზოგადი კურსი და ერთ-ერთი ევროპული ენა. ამ საგნების სწავლება ორი წლით განისაზღვრა.

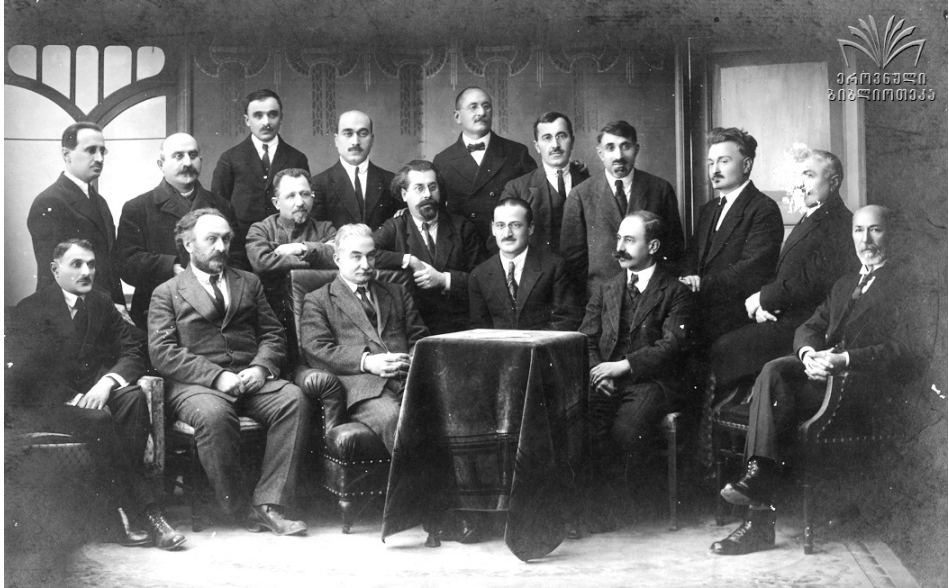
პროფესორთა საბჭოსა და სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის ახალი კადრებით შევსება უნივერსიტეტის უპირველესი მოვალეობა იყო. 1917 წლის 26 ნოემბრის პროფესორთა საბჭოზე ივ. ჯავახიშვილმა წარადგინა სტუდენტთა სია, რომელთა დატოვებაც უნივერსიტეტში სასურველი იქნებოდა პროფესორად მოსამზადებლად. ბუნებრივია, ეს სტუდენტები ბატონ ივანეს ადრევე ჰყავდა შერჩეული. მათ შორის იყვნენ: ს. ყაუხჩიშვილი, გ. ქიქოძე, კ. გამსახურდია. უნივერსიტეტში პროფესორად აყვანის ერთ-ერთი პირობა საჯარო ლექციის წაკითხვა იყო. ერთი ლექციის თემას თავად კანდიდატი ირჩევდა, ხოლო მეორე ლექციის თემას ფაკულტეტი განსაზღვრავდა.

1918 წლის 3 სექტემბრის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კანონით, თბილისის ქართული უნივერსიტეტი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტად გამოცხადდა. ოქტომბრიდან სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტს ცალკე გამოეყო სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო და ჩამოყალიბდა სამკურნალო ფაკულტეტი. 1919 წლის 24 დეკემბერს ივანე ჯავახიშვილი უნივერსიტეტის რექტორად აირჩიეს. ამ წლიდან უკვე ძლიერდება უნივერსიტეტის კავშირები საზღვარგარეთთან და თანდათან იწყება სრულფასოვანი სასწავლო-სამეცნიერო ცხოვრება.

ივანე ჯავახიშვილი მოგვიანებით იტყვის: „თუ ჩემს... საუნივერსიტეტო მოღვაწეობას საქართველოში, მართლაც ნაყოფიერი შედეგი მოჰყვა, ეს აიხსნება მართლ ჩვენი მუშაობით კი არა, არამედ იმიტაც, რომ მე ბედნიერი ვიყავი, რომ გვერდს მიმშვენებდნენ საუკეთესო მუშაკები, საუკეთესო სულისკვეთებით გამსჭვალული, ერთი ნებისყოფით შეკავშირებული ადამიანები“. პეტრე მელიქიშვილი კი 1924 წლისთვის წერდა: „ივანე ჯავახიშვილი ბრძანდება ერთადერთი დამაარსებელი, სულისჩამდგმელი და ერთადერთი რაინდი ჩვენი უნივერსიტეტისა. აქ მას ვერავინ შეეტოქება და შეეზიარება“. სწორედ ამ გარემოებამ განაპირობა ის ფაქტი, რომ საქართველოს ისტორიის მეცნიერულმა შესწავლამ და ამ საგნის საუნივერსიტეტო სწავლებამ თავიდანვე ერთ-ერთი მთავარი ადგილი დაიკავა უნივერსიტეტის სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობაში. საქართველოს ისტორიის კათედრა იყო პირველი

ქეთევან ნადირაძე. „სიყვარულის გარეშე არ გაკეთდება დიდი საქმე“ ივანე ჯავახიშვილი, უნივერსიტეტი და საქართველოს ისტორია

და თითქმის ერთადერთი კათედრა ახლად დაარსებულ უნივერსიტეტში. ვინაიდან თავიდან გამოიჯვნა ვერ მოხერხდა ქართველოლოგიური დისციპლინების, ამიტომ იგი წარმოადგენდა ქართველოლოგიური მეცნიერებების კვლევების ძირითად ბაზას.

ივანე ჯავახიშვილი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებლებთან ერთად

პირველი საუნივერსიტეტო სასწავლო გეგმა საქართველოს ისტორიისა და მისი მომიჯნავე დარგების სწავლებას შემდეგნაირად ითვალისწინებდა: საქართველოს ისტორიის ზოგადი კურსი (ლექტ. ივ. ჯავახიშვილი), სემინარი საქართველოს ისტორიაში (ხელმძღ. ივ. ჯავახიშვილი), ქართული სამართლის ისტორია (ლექტ. ივ. ჯავახიშვილი), მიწისმფლობელობა საქართველოში (ლექტ. ს. ავალიანი), არქეოლოგია (ლექტ. ექ. თაყაიშვილი). ყველა ამ საგანს კვირაში ორ-ორი საათი ჰქონდა დათმობილი.

კათედრამ აგრეთვე დაიწყო მუშაობა საქართველოს ისტორიისა და მისი დამხმარე დისციპლინების სალექციო კურსების მოსამზადებლად. 1919-20 წლებში გამოქვეყნდა ივ. ჯავახიშვილის „ქართული სამართლის ისტორია“ (ტ. I), სხვადასხვა მნიშვნელოვანი შრომები და სტატიები. მაგ., ივ. ჯავახიშვილის „საქართველოს საზღვრები ისტორიული და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილული“, „დამოკიდებულება საქართველოსა და რუსეთს შორის

XVIII საუკუნეში“, ს. ავალიანის „ხიზანი“, ქართველი ყმა-გლეხობის ისტორიიდან, «Крестьянский Вопрос в Закавказье» (ტ. IV), რომელიც ადრე გამოცემულ I-III ტომებთან ერთად ქმნიდა ერთიან ციკლს საქართველოსა და კავკასიის სოციალური ისტორიის მნიშვნელოვან საკითხებზე. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო ძველი ქართული ლიტერატურული ძეგლების გამოქვეყნებას. 1920 წელს დაიწყო Monumenta Georgica-ს სერიის გამოცემა. კ. კეკელიძის, ს. ყაუხჩიშვილისა და ლ. მელიქსედ-ბეგის მიერ ამ სერიის ხაზით გამოქვეყნებულ სხვადასხვა ნათარგმნ ძეგლებთან ერთად ექ. თაყაიშვილმა გამოაქვეყნა უმნიშვნელოვანესი ქართული საისტორიო წყარო „ხელმწიფის კარის გარიგება“, ასევე, „შენიშვნები ზარზმის ეკლესიისა და მის სიძველეთა შესახებ“.

ბატონი ივანე თავად ხელმძღვანელობდა საქართველოს ისტორიის განხრით მეცნიერ-მკვლევართა მომზადებას. უკვე 1920 წლის 1 იანვრიდან საქართველოს ისტორიის კათედრასთან სტიპენდიით, საპროფესოროდ მოსამზადებლად დატოვეს სარგის კაკაბაძე. ივანე ჯავახიშვილი, აგრეთვე, დიდ ყურადღებას აქცევდა საქართველოს მეზობელი ხალხების ისტორიის სპეციალობით კადრების მომზადებას, რათა შემდგომში მათი კვლევები საქართველოს ამ ქვეყნებთან ურთიერთობის შესწავლის გზით წარმართულიყო. მაგ., ალ. წერეთელს ამზადებდნენ მსოფლიო ისტორიაში, დ. ყიფშიძეს სომხეთის საისტორიო მწერლობაში, ხოლო მ. წერეთელს – ასირიოლოგიასა და აღმოსავლეთის ისტორიაში. გარდა ამისა, პროფესორებად მოიწვიეს ბიზანტინისტი რ. ბლეიკი და მ. პოლივექტოვი, რუსეთის ისტორიის სპეციალისტი.

მიღწეულ იქნა ყოველწლიურად ისტორიული მასალების მოძიება-შეგროვებისათვის სამეცნიერო ექსპედიციებისა და მივლინებების სისტემური მოწყობა. ივ. ჯავახიშვილის მითითებით, ამ საქმიანობაში პროფესორ-მასწავლებლებთან ერთად აქტიურად იყვნენ ჩართულები ასპირანტები და სტუდენტები. მაგ., 1921 წლის ზაფხულში ქუთაისში მივლინებით გაიგზავნა სარგის კაკაბაძე, რომლის მიერ შეგროვებული და მომზადებული საბუთები დაისტამბა ორ წიგნად, ხოლო სტუდენტი სიმონ ჯანაშია მივლინებულ იქნა აფხაზეთში, ეთნოგრაფიული ხასიათის მასალის შესაგროვებლად.

1922 წელს უნივერსიტეტმა გამოუშვა პირველი კურსდამთავრებულები. ისტორიის დარგი 15 სტუდენტმა დაამთავრა. მათ შორის ბატონმა ივანემ ორი: სიმონ ჯანაშია და თამარ ლომოური საპროფესოროდ მოსამზადებლად კათედრაზე დატოვა, ხოლო 1926 წელს კათედრაზე ამავე მიზნით დატოვეს

ნიკო ბერძენიშვილი. ვფიქრობთ, ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს ნიკო ბერძენიშვილის ერთი წლის აკადემიური მუშაობის ანგარიშიდან ამონარიდი: ჩემი აკადემიური მუშაობა შემდეგში გამოიხატა „არაბული ენისა და ისტორიის შესწავლის მიზნით წავიკითხე და შევისწავლე: ყურანი არაბულად, გრიგოლ პართელის ცხოვრების არაბული ვერსია, კარაულოვის გამოცემა არაბული ტექსტებისა... Арабские географы о кавказе, იაჰია ანტიოქიელის ისტორია (X-XI სს. ბიზანტია) არაბულად, იბნ-ალ ასირი (ეპიზოდები ჯვაროსანთა ეპოქის ომებიდან) არაბულად, ღოზის, გოლდციერის და კრიმსკის წერილების კრებული: История Мусульманства, კრიმსკის: Источники для истории Мухамеда... ვმუშაობდი საქართველოს ისტორიის საკითხების გარშემო: უნ-ტეტის მუზეუმში დაცულ ხელნაწერთაგან ვიწერდი ისტორიული ხასიათის მინაწერებს მათი შესწავლა-გამოცემის მიზნით, შევისწავლე ხელნაწერი №558 და დავამუშავე საკითხები: „ათონის კრებულის რედაქცია“, „ათონის კრებულის სულთა მატთანე ანუ აღაპები და მათი დათარიღება“; შევისწავლე ხელნაწერები №1742, 2383, 895. დავამუშავე შრომა „ქართული სახელმწიფო წესწყობილების ერთი საკითხისათვის...“, ამავე დროს ვაგროვებდი მასალებს ზოგიერთი ქართული საერო და საეკლესიო ხელისუფალთა შესახებ XIII ს-ში მათი ურთიერთ შორის დამოკიდებულების გამოკვლევის მიზნით...“ ანგარიშს ახლავს ივ. ჯავახიშვილის რეზოლუცია: „ანგარიში დამაკმაყოფილებელია“.

1925 წელს ივ. ჯავახიშვილის მოწაფეთა ჯგუფმა მასწავლებლის სამეცნიერო მოღვაწეობის 25 წლისთავთან დაკავშირებით საგანგებო კრებული გამოუშვა, სახელწოდებით „არილი“, სადაც ს. ჯანაშიას და თ. ლომოურის სტატიებიც დაიბეჭდა, ხოლო 1926 წელს გამოვიდა სპეციალური ნომერი „ჩვენი მეცნიერება“, მიძღვნილი ივ. ჯავახიშვილის დაბადებიდან 50 წლისთავისადმი.

სამეცნიერო კვლევა-ძიებამ განსაკუთრებით მყარი ნიადაგი შეიძინა მას შემდეგ, რაც თანდათან დაიწყო საქართველოს ისტორიის კათედრის გვერდით სხვა მომიჯნავე კათედრების ჩამოყალიბება: სიმონ ყაუხჩიშვილის, იუსტინე აბულაძისა და სხვათა ხელმძღვანელობით.

შემდგომში საქართველოს ისტორიის კათედრა აკადემიკოსების: სიმონ ჯანაშიას, ნიკო ბერძენიშვილის, შოთა მესხიას, მარიამ ლორთქიფანიძისა და როინ მეტრეველის ხელმძღვანელობით „ქართული მეცნიერების იდეოლოგიის“ ივანე ჯავახიშვილის გზის მიმდევრად დარჩა. ვფიქრობთ, დღეს ივანე ჯავა-

ნიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, საქართველოს ისტორიის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტს კარგად აქვს გააზრებული ამ მემკვიდრეობის ფასეულობა.

ამიერკავკასიაში პირველი უნივერსიტეტის დაარსება მთელმა საქართველომ იზეიმა, განურჩევლად იმისა, თავიდანვე უჭერდნენ თუ არა მხარს ამ ეროვნულ საქმეს. დღეს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 100 წლის იუბილე იუნესკოს (UNESCO) ეგიდით გაიმართა. ეს გადაწყვეტილება მიიღო გაერთიანებული ერების განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის ორგანიზაციამ პარიზში, გენერალური კონფერენციის 39-ე სესიაზე მეგობარი ქვეყნების მხარდაჭერით. თუნდაც ზემოთ მოთხრობილიდან გამომდინარე, გასაგები უნდა იყოს, რომ გადაწყვეტილება მარტივად არ მიიღება, ხოლო გადაწყვეტილების განხორციელება კი დიდი მონღომებისა და შრომის გარეშე არ ხდება. ვფიქრობთ, ეს დიდი სიხარული ჩვენ, საზოგადოებამ, ანგარების გარეშე უნდა გავიზიაროთ. ეს კი მოხდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კარგად გვექნება გააზრებული, ამ მოვლენის სახელმწიფოებრივი და ეროვნული მნიშვნელობა.

